

In de veertig jaren die van '45 tot '85 verstreken, kende Nederland negentien kabinetten die, zoals met de voorafgaande in de twintigste eeuw het geval was geweest, steeds het karakter droegen van een coalitie-kabinet; geen partij kreeg ooit een meerderheid van de kiezers achter zich. De politieke geschiedenis van die veertig jaar zullen wij niet samenvatten, laat staan weergeven – wij zouden slechts op enkele aspecten willen wijzen, waarbij het ons op vier aankomt: de positie van de Partij van de Arbeid, de plaats van wat men 'de protest-partijen' zou kunnen noemen, het effect van de ontzuiling en de wijziging in de vormen van politieke actie.

Na de bevrijding maakte de Partij van de Arbeid dertien jaar lang deel uit van een coalitie-kabinet, aanvankelijk louter met de Katholieke Volkspartij, de KVP, later ook met andere partijen. In '58 werd zij in de oppositie gedrongen en daarin is zij, met slechts korte onderbrekingen (tezamen in een periode van zeven-en-twintig jaar nog geen zeven jaar omvatend), gebleven. Er is dan ook, menen wij, veel te zeggen voor de door de politicoloog H. Daudt in '85 naar voren gebrachte stelling dat de partijen rechts van de PvdA ook na de Tweede Wereldoorlog de opvatting bleven aanhangen die mgr. Nolens, voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de Rooms-Katholieke Staatspartij, in '25 onder woorden bracht in zijn uitspraak dat samenwerking met socialisten 'alleen bij uiterste noodzaak' wenselijk was. Die 'uiterste noodzaak' deed zich voor in de eerste naoorlogse periode: de wederopbouw moest tot stand komen, het loonpeil laag gehouden, in Indië het Nederlandse gezag hersteld (en, toen dat niet mogelijk bleek, een andere oplossing gevonden), de CPN teruggedrongen. 'Uiterste noodzaak' was er opnieuw in '65, toen de KVP en de Anti-Revolutionaire Partij, de ARP, de steun van de PvdA nodig hadden om in een nieuwe Omroepwet de positie van KRO en NCRV (alsook die van de Vara) voorlopig veilig te stellen. Overeenkomstige situaties deden zich enkele malen in de jaren '70 en '80 voor maar de confessionelen lieten de PvdA vallen, zodra hun dat, overigens mede door de onverzoenlijke instelling waarvan de linkervleugel van deze partij bij enkele gelegenheden getuigde, mogelijk was. Wij zijn van mening dat bij dit alles naast accentverschuivingen op het gebied van de buitenlandse politiek (de PvdA stelde zich in de jaren '70 kritischer jegens de Navo op) vooral, al werden zij niet steeds uitgesproken, verschillen van inzicht ten aanzien van het *tempo* van verdergaande sociaal-econo-